

Elokuva Euroopan ukrainalaisten arjesta

Tšekin ukrainalaisten foorumin puheenjohtaja Borys Tšykulai sai juuri Ukrainan viimeisyksysten mielenosoitusten aikaan valmiiksi dokumenttielokuvansa ukrainalaisista siirtotyöläisistä. Elokuvan *Prosta vidpovid* (Suora vastaus) ovat rahoittaneet Tšekin kulttuuriministeriö ja George Sorosin ukrainalainen Vidrodžennjäsäätiö. Sen kuvausryhmä kulki pikkubussilla kolmen kuukauden aikana kaikkiaan 26 kaupungissa eri puolilla Eurooppaa. Ukrainalaisten maailmankongressin SKU:n arvion mukaan Euroopassa on tällä hetkellä viisi miljoonaa ukrainalaista siirtotyöläistä, heistä suurin osa joko laittomasti tai muuten välittäjien armoilla. Tšekissä ukrainalaiset muodostavat suurimman EU:n ulkopuolelta tulleen vähemmistön. Ukrainan oikeusasiamies Nina Karpatšova arvioi Tšekissä olevan vähintään kaksisataatuhatta ukrainalaista, heistä suurin osa laittomasti huonosti palkatussa ruumiillisessa työssä.

Siirtotyöläisten välittämisestä on muodostunut hyvä bisnes Ukrainan mafialle. Kaava on yksinkertainen: kotiseudulla ei ole työtä, mutta lehti-ilmoituksessa tarjotaan töitä ulkomailla. Työnvälittäjä ottaa etukäteen niin ison välityspalkkion, että asiakas velkaantuu pitkäksi aikaa. Yksi haastateltu kertoo maksaneensa välittäjälle tuhat dollaria. Koska työttömällä ei rahaa ole, hän oli joutunut ottamaan summan lainaksi samalta välittäjältä 10 prosentin kuukausikorolla. Työn-

tekijät lähetetään turistiviisumilla pikkubussilla Euroopan halki vaikkapa Italiaan tai Hollantiin. Siellä he soittavat saamaansa puhelinnumeroon ns. ”klientille”. Tämä ottaa heiltä passin ja viisumin ja vie heidät työpaikkaansa. Palkan työntekijät saavat ”klientiltä” – kun tämä on ensin kuorinut kermat päältä. Samoilla pikkubusseilla kuljetetaan siirtotyöläisille Euroopan halki nostalgiaa: esim. Rooman keskustan tuntumassa on joka viikko ukrainalaiset markkinat, joilta voi ostaa ukrainalaisia lehtiä, musiikkikasetteja ja jopa kuumia nakkeja. Siirtotyöläiset tulevat mielellään markkinoille, koska pikkubussit kuljettavat myös heidän postinsa. Ymmärrettävästi he välttelevät kontakteja viranomaisiin ja paikallisväestöön ja muodostavat omat epäviralliset verkostonsa. Sen näkyvimpiä merkkejä ovat yhteisten markkinoiden tai muiden kokoontumispaikkojen lisäksi myös rahansiirtotoimistot ja puhelunvälittäjien puodit, jotka mainostavat halpoja puheluja paitsi arabimaihin ja Intiaan, myös Ukrainaan, Moldovaan ja Venäjälle.

Prosta vidpovid on haastatteluelokuva. Se alkaa chat-katkelmalla. Ukrainan entiseltä ja nykyiseltä ulkoministeriltä Borys Tarasjukilta kysytään, miten Ukrainan kuvaa ulkomailla voisi kohentaa. ”Kaatamalla nykyiset vallanpitäjät, jotka ovat kuvan pilanneet”, vastaa Tarasjuk. Elokuvasa puhutetaan mm. Kiovan luksusdiskojen asiakkaita,

Länsi-Ukrainan torikauppiaita, bussikuskeja, ukrainalaisia tutkijoita, Kiovan kaupungin viranomaisia, Haagin kansainvälisen tuomioistuimen tuomaria Volodymyr Vasylenkoa, *Financial Timesin* ukrainalaista varapäätoimittajaa Christina Friedlandia, berliiniläistä kulttuurituottajaa Olha Samborskaa ja Rooman ukrainalaisen kreikkalaiskato-lisen seurakunnan pappia Vasyl Pototšnjakia (samalla nähdään vilauksia ukrainalaisista häistä), mutta ennen kaikkea kuitenkin siirtotyöläisiä ja heidän sukulaisiaan. Sukulaiset ovat vaitonaisia. Juuri ennen kuvausryhmän tuloa kiristäjät ovat tappaneet länsiukrainalaisessa Stryissä siirtotyöläisen vaimon ja pikkulapsen. Itse siirtotyöläiset ovat kaikenikäisiä miehiä ja naisia, vanhin haastateltu on 73-vuotias. Entisiltä ammanteiltaan he ovat kolhoosilaisia, lääkäreitä, sairaanhoitajia, insinöörejä, opettajia. Monet ovat yrittäneet viimeksi elättää itseään Ukrainassa torikaupalla, mutta huonolla menestyksellä: ”Kaikki myyvät, kukaan ei osta.” Jotkut ovat olleet ulkomailla jo viisi vuotta tai kauemminkin, kaikki haaveilevat kotiinpaluusta. ”Ei tämä orjuuttakaan ole, mutta ei myöskään vapautta”, sanoo keski-ikäinen yliopiston opettaja, joka hoitaa italialaisen työläisperheen isovanhempia 700 euron kuukausipalkalla. Kaikki liikenevä raha lähetetään kotiin. Sillä perhe elää, rakentaa talonsa ja kouluttaa lapsensa.

Ukrainalaiset näyttävät löytyvän helposti: etelässä he viettävät vapaa-aikaansa yleensä ulkona

”ukrainalaispuistoissa”. Myös baareissa ja kauppojen kassoilla kannattaa kysäistä jotain ukrainaksi. Kuvausryhmä törmää ukrainalaiseen jopa kysyessään sattumalta tietä. Matka kulkee Euroopan halki aina Portugaliin, Italiaan ja Kreikkaan. Matkalla päästään tutustumaan myös siirtotyöläisten asunto-oloihin: ei ihme, että vapaa-aika vietetään ulkosalla, sillä asuntojen ahtaus lyö laudalta jopa kotimaan pahimmat opiskelija-asunolat.

Yhteinen ulkoilmaelämä ja kirkossa käynti niissä maissa, joissa on kreikkalaiskatolisia tai ortodoksisia seurakuntia, näyttää jäävän siirtotyöläisten ainoaksi sosiaalisen kanssakäymisen muodoksi. Sorbonnen yliopiston professori Volodymyr Kosyk kehottaakin heitä järjestäytymään, sillä vain siten he voivat vaikuttaa oloihinsa ulkomailla ja politiikan suuntaan kotimaassaan.

Makedoniassa sivutaan kipeää aihetta: prostituutiota. Itse prostitoidut puhuvat työstään anonyymeinä. Työ on heidän mielestään likaista, mutta ainut keino päästä nopeasti rahaan käsiksi. Prostitoidut ovat kiertueyöläisiä: heitä myydään maasta toiseen. Makedonian ukrainalaiset huorat ovat yleensä työskennelleet ennen Serbiassa, sitten tie vie Albanian kautta Kreikkaan. Tšykulai haastattelee pelkällä etunimellä esiintyvää Ukrainan Kreikan suurlähetystön työntekijää, joka kiertelee aihetta kuin kissa kuumaa puuroa. Kaikesta päätellen viranomaisilla ei ole uskallusta puuttua siihen – ellei heillä itselläänkin sitten ole samanlaista liiketoimintaa kuin

Venäjän kaupallisen edustuston ympärillä Helsingissä. Suurlähetystön nuori edustaja on vakuutunut, että Ukrainan politiikka ja saavutukset (haastattelu tehty kesällä 2004) kyllä kirkastavat maan kuvan ulkomailla.

Elokuva julkistettiin 10.12.2004 Kiovan keskusaukiolla Maidan nezaležnostilla, ja se osallistui viime huhtikuussa Prahassa ihmisoikeuselokuvafestivaaliin *Jeden svět – One World*. Siirtotyöläisten elämä on synnyttänyt myös fiktioelokuvia. Viime vuonna valmistunut Alexandra Berkován omaelämäkerralliseen romaaniin perustuva elokuva

Zlatá brána (Kultaportti; nimi tulee lastenlorusta, jossa kultaportista kulkija menettää päänsä) sivusi Tšekin moldovalaisten ja muiden siirtotyöläisten asemaa. Sen oli ohjannut F.A. Brabec. Slovakialaisen Ivan Filan ohjaamassa ja käsikirjoittamassa elokuvassa *König der Diebe* (Varkaiden kuningas, Saksa 2004) ukrainalaiset vanhemmat myyvät lapsiaan Saksaan muka sirkukseen, mutta heistä koulutetaankin varkaita ja haluttuja lapsihuuria. Elokuvan arvoa vähentää se, että ”Ukraina” on slovakialainen romanislummi ja albaanit vinosilmäisiä.

Eero Balk

Vaihtoehtoisen kirjallisuuden lyhyt kurssi

Jurij Andruhovyč: *Dvanadsjat obruštiv*. Kyiv : Krytyka, 2003.

Jurij Andruhovyčsin neljäs ja uusin romaani on nimeltään *Kaksitoista vannetta*. Kiovalainen Krytyka-kustantamo julkaisi sen alkusyksystä 2003 ehtien juuri Lvivin kustantajafoorumiin. Silti Lvivissä myytiin parissa päivässä suurin osa ensimmäistä painosta, eli kaikki mitä sinne oli tuotu. Se ei ole mitenkään hämmästyttävää: Andruhovyč on kulttikirjailija, uutta romaania oli odotettu seitsemän vuotta, ja tekijä kirjoitti nimikirjoituksia jne. Hämmästyttävämpää on se, mitä tapahtui sen jälkeen. Osa Lvivin ”tietoista” seurapiiriä suuttui julkisesti, kun kävi ilmi, että Andruhovyč oli ”hävyttömästi solvannut” toisen ukrainalaisen runoilijan, Bohdan-Ihor Antonyčsin muistoa ”ja hänen lähipiiriinsä kuuluvia, jotka eivät

olleet ansainneet minkäänlaista arvonnousua varsin arvostetun kirjailijan kunnianhimon kustannuksella”. Seurasi skandaaleja (tyypillinen lviviläinen tarina) ja kirjakauppa *Ukrajinska knyhnarnja* suuriäänisesti kieltäytyi myymästä ”Ukrainan-vastaista kirjaa”. Kustantajan mukaan se oli kiristystä: ”tietoinen” seurapiiri uhkasi rikkoa näyteikkunan ”ei-tietoisilta” kirjakauppiailta, mikä tuntui olleen pelkkää alkusoittoa seuraaville provokaatioille lviviläisen kirjakaupan *Russkaja knihan* kanssa. En usko lainkaan, että *Russkaja knihan* ”hävittivät” samat tahot, jotka uhkailivat Andruhovyčsin kirjakauppiasta; kaikki kiristys oli yksinkertaisesti provokaatiota. Oli mitä hyvänsä, hyödyn korjasivat ammattiprovokaattorit.

Andruhovyč sai näin uuden sensaatioannoksen ja tuskin jäi